

Sumari

Presentació	7
Agraïments	9
La restauració del claustre de la Seu Vella.....	13
Abreviatures i equips emprats	15
Estructuració de l'estudi	19
Introducció	25
Breu ressenya (<i>status quaestionis</i>)	25
Interès i objectiu de l'estudi	25
Abans de la restauració	27
Els “magister operis”	27
Pere de Coma (?-1220). “Petrus Decumba, Magister et fabricator”	28
Pere de Prenafeta (?-1286). “Petrus de Pennafreyta, Ma- gister operis”	29
Els mestres Guillem d’Enill, Pere Piquer i Guillem Seguer	31
Jaume Cascalls (1310?-1378) i Bartomeu de Robió	32
Guillem Solivella	32
Charles Gauter de Rouen-Carlí (1378-1448?)	33
Altres mestres	33
Els bisbes i canonges	34
Les pedreres	36
Dates inesborrables	39
Sobre el claustre i alguna altra consideració.....	41
Dimensions, angles i altres observacions	41

Del romànic al gòtic	49
De les reiteracions en l'escultura del claustre	52
Personatges importants en el període de la restauració	62
Emili Llatas Agustí, arquitecte (18.-1911)	63
Josep Oriol Combelles i Bergós, enginyer (1884-1963).....	64
Joan Bergós i Massó, arquitecte (1894-1974).....	65
Escultures romàniques.....	67
Escultures gòtiques.....	70
Manuel Herrera i Ges, advocat (1880-1951)	73
Alejandro Ferrant Vázquez, arquitecte (1897-1976)	74
Juan Benavent Santandreu, aparellador (1903-1958)	79
August Font i Vehils, aparellador (1914-1998).....	79
Els fotògrafs de l'època.....	80
El personal i les pedreres	82
Institucions, publicacions i moviments culturals de l'època..	91
Altres publicacions interessants	100
Comença la restauració.....	105
Arxiu de la Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu, València...	106
Archivo General de la Administración	109
Arxiu Històric de Lleida	110
AAFV 797. "Planos Catedral Vieja"	111
AAFV 799. "Limpieza de cal del interior de la nave sur del claustro Catedral Vieja"	115
AAFV 800. "Obras de limpieza de cal y restauración de la iglesia"	121
AAFV 806. "Restauración parcial de ventanales del claustro"....	125
AAFV 809. "Proyecto de obras de terminación de la restau- ración de los ventanales y de los paramentos y bóvedas del claustro de la catedral antigua de Lérida"	132
Dels finestrals	133
Els finestrals finançats externament.....	138
De les cornises i de les mènsules.....	143

Neteja de calç i restauració de paraments	144
Consolidació de les voltes	144
La tasca duta a terme per Regiones Devastadas	144
Quan es restauren les gàrgoles?, quan es desconstrueixen els forjats?, quan es reconstrueixen les cobertes del claustre?.....	148
Restauració de les rosasses	149
AAFV 818. “Enlosado de piedra del claustro y excavaciones en este y en la iglesia”	155
Les actuacions continuen.....	158
Francisco Pons Sorolla (1917-2011).....	158
Altres intervencions en el temps. Altres professionals	162
Actuacions properes en el temps	164
Anys 2019-2020. Les darreres grans actuacions.....	165
Conclusions	181
Bibliografia.....	187
Testimonis.....	201
Entrevista a Josep Varela	201
Entrevista a Fermín Abelló	207
Entrevista a Fèlix Martín Vilaseca	210
Conversa amb Gerardo Bouzas.....	213
Conversa amb mossèn Jesús Tarragona	214
La tasca que queda per fer	219
Patrimoni de la humanitat.....	241
Comentari final	243

Presentació

Com a fill de Lleida, des de petit “lo Castell” sempre ha estat present en la meva vida, fins i tot quan he passat llargues temporades fora de la meva terra.

Recordo, entre els sis i vuit anys, pujar-hi de la mà del meu pare i mentre ell feia la seva feina, jo jugava i saltava per les pedres del terra del claustre, del temple i enmig dels picapedrers que les treballaven. Quan va traspasar el meu pare (1998) vaig pensar realitzar quelcom sobre la Seu Vella en homenatge a la seva persona i a la tasca que hi va desenvolupar durant anys en la restauració. Aleshores jo treballava de valent i tenia poc temps per a altres menesters. Però vet aquí que finalment em va arribar la jubilació l'any 2018, just setanta anys després de la sortida dels militars de la Seu Vella i de l'inici de la restauració, i va ser aleshores que aquella idea i aquell desig van ressorgir immediatament i van començar a prendre cos. La idea inicial era centrar-me en la restauració del claustre, el lloc que major impacte m'havia provocat en aquells temps pretèrits, i això ha estat el que finalment he dut a terme.

De tots és coneguda la quantitat de literatura, lírica, prosa, poesia, lloances, estudis tècnics i científics en què s'han inspirat uns i s'han basat altres per fer l'enaltiment o l'estudi de la Seu Vella des de tots els punts de vista possibles. Fins i tot hi ha una tesi doctoral dedicada a part del monument que ha estat de gran ajut en el present treball.

Teòlegs, historiadors, historiadors de l'art, escriptors, literats, poetes, geògrafs, filòsofs, arqueòlegs, investigadors, arquitectes, aparelladors, periodistes..., han fet córrer tinta des de la primera pedra posada el 1203 fins als nostres dies. I és que la Seu Vella és quelcom més que un monument. És

una icona universal i en les seves pedres hi ha escrita una història de més de vuit segles que va lligada a la pròpia de la Terra Ferma.

I en aquest sentit és just que la iniciativa de promoure'n el reconeixement com a Patrimoni Mundial de la UNESCO, més d'hora que tard, sigui una realitat i des d'aquí ho defensem de manera aferrissada.

Així doncs en aquest estudi ens centrarem exclusivament en la restauració del claustre per part del Servicio de Conservación de Monumentos del Patrimonio Artístico Nacional i que en gran part va dur a terme Regiones Devastadas, entitat de la qual el meu pare era aparellador.

Benavent de Segrià, any 2023

Agraïments

El meu agraïment al Consorci del Turó de la Seu Vella i de manera molt entranyable al seu director, Joan Baigol Guilanyà. Des del primer moment que li vaig parlar de la intenció de redactar aquest estudi, no he trobat més que facilitats de tot tipus per portar-lo a terme. Agraïment que faig extensiu a tot l'equip humà que l'acompanya integrat per grans professionals que amb estimació es desviuen per l'estudi, la preservació i la difusió de la nostra joia més preuada.

Així mateix vull mostrar l'agraïment a Joan Ramon González Pérez, arqueòleg de la Diputació de Lleida i president de l'Associació Amics de la Seu Vella, de qui he rebut suport des del primer cop que li vaig plantejar la inquietud de dur a terme aquest treball que ara veu la llum.

Un agraïment molt especial també al doctor en Història de l'Art Medieval i professor emèrit d'Història de l'Art Antic i Medieval de la Universitat de Lleida Francesc Fité i Llevot, qui ha dirigit amb molta estima i comprensió aquest estudi que sense la seva aportació, el seu consell i la seva tutela no m'hauria atrevit a fer públic.

Aquesta obra mai s'hauria pogut dur a terme sense la col·laboració i la complicitat de les institucions públiques i privades i dels organismes oficials i sobretot sense l'ajut de les persones que hi ha darrere de cada servei i departament que he visitat al llarg de la recerca.

Al meu estimat amic Paco Castillo López, periodista, expert en protocol, escriptor, comunicador, home de ràdio i de premsa i per sobre de tot excel·lent persona, que ha supervisat tot el document i ha dut a terme l'assessorament lingüístic.

Un afectuós record a la família Bouzas, “canteiros gallegos” que m'han aprofitat als moments que els cinc germans i el pare, dos d'ells entre nosaltres

encara, treballaren durant més de vint anys en la restauració monumental de diverses i emblemàtiques joies del romànic i del gòtic de tot Catalunya, entre les quals es troba la Seu Vella de Lleida.

A Alberto Bouzas i a la seva mare Luisa Blanco, que m'han ajudat en la recerca i en la visió més humana del seu pare i marit, Sady Bouzas.

Un agraïment especial per a Fèlix Martín i Vilaseca, fill i pare de la saga de picapedrers dels Martín de la Floresta, que ha estat un magnífic col·laborador aportant saviesa i llum allí on jo només hi veia dubtes i desconeixement.

A Consuelo Barbera, bibliotecària i responsable del servei de la Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu de València, on es troba dipositat el llegat més important de l'arquitecte Alejandro Ferrant Vázquez, amb tota la seva extensíssima tasca restauradora com a arquitecte de la "1.ª y 4.ª zona".

A Jesús Tricás Ralla, fill d'en Manuel Tricás Camps, de l'empresa constructora Tricás de Saragossa que fins l'any 1988 es dedicà majoritàriament a la restauració de monuments per tot Espanya, entre els quals es troba la Seu Vella de Lleida.

A Sílvia Farrús Prat, tècnic del Servei de Patrimoni Bibliogràfic i Documental de l'IEI, per la seva professionalitat, paciència i ajuda constant en la recerca d'informació que ha estat definitiva en la qualitat del present llibre.

A Marta Llobera Polo, responsable de l'Arxiu Fotogràfic de l'IEI, que m'ha guiat en tot moment entre els diferents llegats i fons de fotògrafs locals i forans que, com a professionals o merament com a aficionats, van documentar gràficament el desenvolupament de les obres restauradores.

A Maria Jesús Llaveró Porcel, tècnic de l'Arxiu Històric de Lleida, que em va obrir les portes d'aquesta important institució per poder estudiar i documentar tota la informació provinent de Regiones Devastadas i de la Dirección General de la Vivienda.

A Iolanda Enjuanes Alzuria, responsable del Servei d'Arxiu i Gestió de Documents de l'Ajuntament de Lleida, per totes les facilitats en la recerca de documents.

A Ana Carles Sánchez, arxivera de l'Arxiu Capitular de Lleida, per la complicitat en la recerca d'informació prou valuosa.

A la Sabateria i a la seva directora, Estefania Reñé. Aquesta llibreria si no existís s'hauria de crear, la seva col·laboració en la recerca de llibres específics ha estat decisiva.

Al grup Foto i Cultura del qual formo part, pel seu suport continuat i incondicional.

A la memòria de mossèn Jesús Tarragona Muray, amb el qual vam poder mantenir una llarga conversa en la seu del Museu de Lleida: Diocesà i Comarcal, i a tot el personal del museu, molt especialment a la Gemma, neboda del mossèn, que era la tenidora de la seva agenda i ens va donar tot tipus de facilitats per realitzar l'entrevista en uns moments tan delicats com els de la pandèmia. Malauradament mossèn Jesús Tarragona ens ha deixat i no ha pogut veure acabat aquest estudi.

Pròleg

La restauració del claustre de la Seu Vella

La restauració del claustre de la Seu Vella, sota la direcció d'Alejandro Ferrant, passats els anys, requeria un estudi d'anàlisi de tot el procés que seguí i que implicà la recuperació dels distints elements, sobretot els fragments de les traceries de les claraboies de les quatre galeries que durant l'etapa de caserna militar foren tapiades i malmeses parcialment, degut a les diferents obertures que s'hi practicaren. Alejandro Ferrant, primerament, procedí a reobrir-les. Els plànols i dibuixos que acompanyen la memòria de restauració mostren la recuperació de les traceries de les distintes claraboies i assenyalen les parts subsistents i les que s'havien de recuperar de bell nou.

En aquest estudi de Josep Maria Font es parteix d'aquest material per abordar el procés que es dugué a terme en la restauració de les distintes claraboies i oferir amb claredat el que és original i el que no. Deixa constància de les parts on es fa més difícil precisar aquest procés i mira de fer palès el que és original o de nova execució, ja siguin les traceries, a les quals ens referíem, o els capitells dels pilars i altres elements escultòrics.

El Josep Maria, per a dur a terme aquest estudi, ha desenvolupat un ampli i profund treball de camp. Ha revisat la planimetria i els aixecaments de les diferents galeries i ha fotografiat cadascun dels distints elements que en constitueixen la fàbrica, des dels elements escultòrics als pròpiament arquitectònics. Endemés ha consultat a bastament tota la historiografia existent. Tasca a la qual cal afegir la dedicada a la consulta dels arxius.

Dona inici al treball descriptiu del claustre, el nucli més destacat de l'estudi, el procés cronològic de l'execució, duta a terme entre finals del segle XIII i mitjans del segle XIV, motiu pel qual parteix de la claraboia extrema de la galeria nord (costat est) per continuar per les claraboies de la galeria est, amb els capitells, frisos i mènsules d'estil romànic de la darrera fase

dels trams de la nau, mentre que la traseria de les claraboies s'inscriu ja dins l'estil del primer gòtic. El treball ens situa, per tant, davant d'una anàlisi minuciosa i exhaustiva textual i alhora gràfica que permet seguir els canvis d'estil que es produeixen a partir de la galeria meridional en què s'adopta en les traseries de les claraboies el gòtic radiant amb el qual es continua l'obra fins la seva finalització a la galeria nord. En la galeria meridional, es remarca la continuació de l'estil de la primera fase en els pilars i es destaca com a partir de la galeria oest s'imposa ja plenament l'estil gòtic radiant.

El treball és prou complet per abraçar altres aspectes, com ara saber d'on feu portar la pedra Alejandro Ferrant per a la restauració. Una recerca que ha dut el Josep Maria a cercar a través de les fonts els encarregats de facilitar la pedra extreta de les pedreres que ja foren emprades en època medieval, àdhuc contactant amb llurs descendents. Així mateix ha tingut present la memòria i el record dels picapedrers que intervingueren en la restauració i ha interrogat figures assabentades com Josep Varela, fill d'un picapedrer actiu a la Seu de Lleida, com és sabut.

Són aquests i altres els valors d'aquest llibre que gira fonamentalment a l'entorn de la restauració del claustre, útil per als qui vulguin aprofundir en el seu estudi artístic i també per als qui els interessa la Seu Vella en el seu conjunt i aspiren a conèixer més i millor els avatars que el monument ha sofert d'ençà que es declarà monument historicoartístic (1923) i sobretot d'ençà que deixà de ser caserna militar i es donà inici a la seva restauració l'any 1948.

Lector, tens doncs a les mans un llibre interessant, fet amb l'amor i l'interès d'un lleidatà compromès, fill d'un aparellador que intervingué en la restauració, l'August Font i Vehils (1914-1998), que li ha transmès com a herència l'estima pel monument i la responsabilitat de vetllar per ell. Seguiràs de manera amena i àmpliament il·lustrada els aspectes històrics i els esmentats sobre la restauració que confereixen al llibre el valor inestimable d'un amant i bon coneixedor del claustre de la Seu Vella de Lleida.

FRANCESC FITÉ I LLEVOT
Professor emèrit de la UdL

Estructuració de l'estudi

Un cop establerta la metodologia del treball amb les diferents línies de recerca i estudi utilitzades, cal posar en ordre la tasca duta a terme durant un llarg període de temps, estructurar-ho de tal manera que sigui fàcil consultar-ho i establir un ordre que anirem esbrinant en aquest capítol.

Anem doncs a l'estructuració del treball com a tal, que té com a objectiu principal l'estudi de la restauració del claustre de la Seu Vella en la primera etapa que va des de la marxa dels militars del recinte —abril de 1948— fins a les darreres actuacions de finals de la dècada del setanta del segle passat, tot i que farem unes breus incursions en posteriors etapes restauradores que ens traslladaran fins als moments actuals.

Aquest estudi queda estructurat en dos apartats o volums; el primer, volum I, és més narratiu i descriptiu del fet restaurador. Ens atrevim a dedicar unes quantes planes a remuntar-nos al principi de la història de la construcció, després de la Reconquesta, del que avui coneixem com a Seu Vella sota l'advocació de santa Maria i que més endavant (~segle XVII) sembla que es va dedicar a “Nuestra Señora de la Asunción”.¹

En l'apartat “Abans de la restauració” es fa un recorregut històric per les fases constructives i ens aturem en les figures dels veritables protagonistes que hi van deixar les seves empremtes que ens han arribat fins als nostres dies. Parlem dels “magister et fabricator”, dels “magister operis” i dels bisbes i canonges. També hi parlem del material noble per excel·lència sense el qual no existirien els monuments, la pedra, i igualment ens aturem en una

1. Aquest nom l'hem trobat en l'expedient sobre la restauració que hi ha a l'AGA, Archivo General de la Administración, a Alcalá de Henares. L'advocació primitiva era a santa Maria.

breu llista cronològica, per situar-nos en cada moment històric de la dura vida que ha viscut el monument. És allò de: “si les pedres parlessin”.

Dins el mateix capítol i després d'aquest breu recorregut històric, en l'apartat següent ens endinsem en altres consideracions de caire més tècnic i fem algunes reflexions i apreciacions personals.

Així mateix, fem un primer comentari sobre quelcom que el director d'aquest treball, el professor Francesc Fité, ha cregut important remarcar tot i fugir de l'àmbit de la restauració com a objectiu principal. Es tracta d'identificar i plasmar de manera fàcilment intel·ligible per a tothom les parts romàniques i gòtiques del conjunt claustral i que en el volum II podrem consultar en un infograma realitzat a tal efecte.

També hem cregut interessant destacar, de manera senzilla, les reiteracions escultòriques que hem detectat al llarg del treball de camp.

En l'apartat següent ens centrem en les persones i en els personatges que, d'una manera o altra, van tenir un paper transcendental en el període restaurador. Comentem també que hi va haver un gran nombre d'intel·lectuals, historiadors, periodistes, professors, escriptors i poetes que abocaren rius de prosa i versos lloant i defensant el monument. Però aquest no és el nostre objectiu i ens centrem en les persones que, com diem, tenen a veure directament amb la recuperació. Segur que ens en deixem, com altres que no són esmentats aquí, encara que després, tal vegada, ens els trobarem.

A partir d'aquí dedicarem una especial atenció, creiem que merescudíssima, a l'arquitecte Joan Bergós, qui ens acompanyarà durant tot el treball. En aquest capítol té dedicat un extens apartat. El seu germà Antoni Bergós, enginyer agrícola i advocat, gran amant de la Seu Vella, també va escriure sobre ella, però en altres menesters diferents a la restauració.

L'altre personatge que va ser un autèntic protagonista va dedicar més de vint anys de la seva vida a la restauració que semblava impossible i inviable dur a terme. Ens referim a l'arquitecte Alejandro Ferrant Vázquez, qui va assumir la tasca restauradora dels monuments de la que anomenaren “Cuarta Zona” que abastava Catalunya, Ses Illes i el País Valencià.

A Catalunya, a més de la Seu Vella i en part la catedral nova (urbanització de l'entorn), la tasca restauradora d'en Ferrant destaca en la col·legiata de Sant Pere d'Àger, Balaguer, Bellpuig, Besalú, Cervera, Llívia, Montblanc, Os de Balaguer, Poblet, la Seu d'Urgell, Solsona, el romànic de Taüll, Tar-

ragona, Vallbona de les Monges, Santes Creus, Pedralbes i molts indrets més que no enumerem. Dels monuments que es restauraren en la nostra província hem incorporat un gràfic extret de la tesi doctoral de la professora Rosario Canet Guardiola, “Los trabajos de Alejandro Ferrant Vázquez en Cataluña como arquitecto de la cuarta zona (1940-1976)”, que fa un recorregut per la vida i obra de l’arquitecte i és molt recomanable per a aquells que tinguin interès en el personatge i en la seva obra. Malauradament, en l’esmentada tesi doctoral no hi ha cap referència a la nostra Seu Vella.

D’en Ferrant esbrinarem bona part de la documentació trobada en la nostra recerca, bàsicament en la Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu i en l’Arxiu Històric de Lleida. També hi ha documentació en l’Archivo General de la Administración AGA en Alcalá de Henares i en el fons fotogràfic de la demarcació de Lleida del Col·legi d’Arquitectes de Catalunya, on hi ha més de vint-i-quatre mil fotografies.

L’antiga institució de Regiones Devastadas va jugar un paper important i decisiu, tant des del punt de vista econòmic com humà, en la restauració concreta en què es basa aquest estudi, la recuperació del claustre. Aquí és on va intervenir com a aparellador el meu pare, August Font i Vehils, entre molts altres treballs de restauració i recuperació a Lleida i província.

Els fotògrafs que van plasmar la restauració amb les seves imatges també han estat cabdals per documentar-la i en l’apartat corresponent ens referim als més rellevants per la seva aportació.

Els operaris, els “canteiros gallegos”, no podien faltar com a peces imprescindibles de la tasca manual i artística. Alguns d’ells, que encara són entre nosaltres, ens han narrat el seu testimoni viu i en altres casos han estat els seus fills o nets qui ens han anat guiant, des dels records més íntims. Semblantment succeeix amb l’empresa constructora per excel·lència en la restauració monumental: Manuel Tricás de Saragossa.

Els moviments culturals i intel·lectuals també juguen el seu paper i en l’apartat “Institucions, publicacions i moviments culturals de l’època” intentem recollir el sentiment i les inquietuds d’aquests col·lectius.

En el capítol “Comença la restauració”, entrem de ple en la tasca restauradora i intentem fer un recorregut cronològic per tots i cadascun dels documents que hem pogut analitzar al llarg de la recerca, fins i tot ens sortim de l’espai estricte del claustre i fem alguna incursió en la restauració

de les rosasses i de les cobertes del claustre. I en l'apartat "Les actuacions continuen" destaquem la tasca duta a terme pel successor de Ferrant, l'arquitecte Pons Sorolla, amb les seves actuacions més significatives, així com més tard les d'en Jaume Fresquet i Folch, arquitecte dels Serveis de Cultura de Lleida, i d'alguns altres professionals més.

Encara en fase de redacció d'aquest llibre s'estava duent a terme una important intervenció en les cobertes del claustre, en la torre i en la porta dels Apòstols. A pesar de situar-se temporalment fora del nostre àmbit cronològic, no podem obviar aquestes importants intervencions, a les quals dediquem una atenció específica dins aquest apartat.

El tema de les pedreres ens preocupava, ja que no ens acabàvem de creure que la tan reiterada pedra de Montjuïc fos realment la que s'utilitzà en les tasques restauradores. Podem gairebé assegurar que no s'hi va emprar l'esmentada pedra, suposadament portada de tan lluny. Ho podem veure en l'apartat "El personal i les pedreres".

Abans de tancar aquest primer volum, no pot mancar el capítol de conclusions, on s'expressa la visió més personal de tot plegat i es recullen comentaris i inquietuds que perduren i que tant de bo es resolguin en un futur com més pròxim millor.

Tot seguit es relaciona la bibliografia consultada i estudiada per contrastar i extreure informació d'interès.

Entranyable ens resulta el capítol dedicat al recull dels testimonis vius, a què ens hem referit, de gent que encara està entre nosaltres i que ha volgut deixar el seu testimoni personal dels moments viscuts en aquells difícils i llunyans moments a través d'entrevistes dirigides per l'amic i periodista Paco Castillo López i altres converses mantingudes directament per l'autor.

En el volum II, més específic, queda recollit el treball de camp i d'estudi dut a terme durant prop de tres anys. Aquest volum es publica en format digital (vegeu l'enllaç QR al final del llibre). Amb més de trenta sessions de camp, esdevé un fons fotogràfic amb milers de fotografies, part de les quals queden recollides en unes fitxes que intenten mostrar amb detall tots els elements escultòrics i arquitectònics del claustre. Després del primer capítol introductori, en el segon es plasmen un seguit d'infogrames que ens aporten dades de dimensions i de situació dels diferents elements que componen les fitxes tècniques referides de cadascun d'ells, estudiats

per separat, amb una numeració específica d'aquest treball, però referenciat a les denominacions establertes per Joan Bergós, Meritxell Niñá, Marisol Jové i el mateix Ferrant.

Entre aquests infogrames n'hi ha un dedicat exclusivament a la identificació de les parts romàniques i gòtiques del conjunt claustral. La part en negreta correspon a la romànica i la blava a la gòtica, exclusivament referit al conjunt de bases, columnes i capitells. Les traceries totes elles corresponen al gòtic en els diferents estadis. És a dir: del gòtic primer al radiant.

En el recorregut fixat en el seguiment dels elements estudiats s'ha adoptat sempre el cronològic. El claustre inicia la construcció pel finestral F-D de l'ala NO, i per aquí és per on comencem nosaltres també, per acabar en l'immediat anterior, és a dir, el F-C d'aquesta mateixa ala. Per tant, sempre d'esquerra a dreta, a l'igual que en el mirador el F-1 és el de més a llevant i el F-5, l'adossat a la torre. Quan es tracta d'identificar el capitells dels pilars i contraforts, partint del sud, adoptem el criteri del sentit horari.

Al tercer capítol es descriu amb detall els finestrals, els capitells, els contraforts, les gàrgoles i les mènsules del pati i de les façanes exteriors del claustre, a través d'unes fitxes (252) estructurades amb imatges extretes de la recerca, comparades amb les realitzades en el treball de camp. També hi ha els comentaris, tant referits a les fotos antigues com a les dels documents d'en Ferrant, de la professora Niñá, d'en Bergós, del professor i director d'aquest treball en Francesc Fité i del mateix autor.

En el quart capítol oferim un muntatge ben significatiu. Es tracta d'uns alçats dels finestrals i dels contraforts on s'ha plasmat, en base a la informació recollida i del treball de camp, una recreació aproximada del que s'ha conservat originalment i el que es considera que es va esculpir de nou en el període de la restauració.

Per tal de facilitar la identificació per part del col·lectiu de persones afectades de daltonisme s'han acolorit amb groc les parts que es considera que són restaurades.

Introducció

Breu ressenya (*status quaestionis*)

Si l'objectiu és estudiar la restauració del claustre, com és el cas, haurem de tenir present on i en qui ens emmirallem per comprendre la tasca duta a terme, els anhels, les dificultats i els resultats obtinguts dels qui l'han feta possible.

En aquest sentit, no es pot avançar sense conèixer personatges tan rellevants en aquesta tasca com van ser Emili Llatas Agustí (18..-1911), Josep Oriol Combelles Bergós (1884-1963), Joan Bergós i Massó (1894-1974), Alejandro Ferrant Vazquez (1897-1976) i Francisco Pons Sorolla (1917-2011). També aquells que documentaren amb fotografies el procés restaurador, entre altres, Josep Porta Mesalles (1908-1996), Josep Gómez Vidal (1923-2005), Manuel Herrera i Ges (1880-1951), Josep Calvera Jové (1915-1978), Lluís Terrés (1911-1979) i els Cuyàs, pare i dos fills tots ells fotògrafs. I, finalment, destaquem la tesi doctoral sobre l'escultura del segle XIII de la Seu Vella de Meritxell Niñá Jové, la tesina de Marisol Jové i l'obra d'altres estudiosos que anomenarem a mesura que anem avançant.

Interès i objectiu de l'estudi

Les primeres passes que es van donar van ser contactar amb l'Associació d'Amics de la Seu Vella a través del seu president en Joan-Ramon González, i amb el director del Consorci del Turó de la Seu Vella, Joan Baigol, per tal d'explicar-los la intenció de dur a terme aquest estudi i demanar les autoritzacions pertinents per a l'imprescindible treball de camp que s'augurava llarg en el temps, com així va ser finalment. Sincerament hem de confessar que quan vam pensar en el treball estàvem segurs que en bona part ja estaria

fet, si no del tot, per altres antecessors amb inquietuds similars i així ho vam manifestar en la primera reunió que vam mantenir amb els representants de totes dues institucions. La sorpresa fou quan van explicar que mai s'havia dut a terme l'estudi de la restauració del claustre en tot el seu conjunt. La sorpresa d'aleshores es torna comprensible després de més de dos anys i mig dedicats a la recerca i a l'estudi. Comprensible, bàsicament perquè quan s'ha escrit i investigat sobre la Seu Vella en totes les vessants restauradores els autors sempre es trobaren que els finestrals del claustre i del mirador a la ciutat romanien tapiats. No així els contraforts i pilars, que sí que eren visibles. Fins i tot hi havia veus d'aquells temps que sostenien que els finestrals no contenien cap tipus d'exornació en forma de traceries, columnes i capitells. Tal situació encara va despertar més el nostre interès.

Així doncs la recerca en aquesta primera part se centra en l'estudi i la datació de tot allò relacionat amb el claustre de la Seu Vella i més concretament amb els finestrals en conjunt i, en detall, en els contraforts, les gàrgoles i les mènsules. Finalment, es determina de la manera més fidedigna possible les parts originals i restaurades en el primer període de la restauració, que abraça des de 1948 fins a finals de la dècada dels anys seixanta del segle passat. Amb anterioritat a aquestes dates es van dur a terme algunes tasques a les quals ja ens referirem més endavant en l'apartat corresponent. També aprofitant el recorregut, determinarem, amb el màxim rigor possible, com ja hem comentat en la presentació, les parts romàniques i gòtiques del recinte claustral.

No ens aturarem en l'estudi de les voltes en conjunt i en el detall dels petits capitells, les mènsules i el fris existents en les parets de la canonja, de la façana del temple i de la façana interior de l'ala NO, que també van ser objecte, en part, de restauració, així com de la interessant proliferació d'escuts i emblemes gravats en els sòcols del pati i de les galeries.¹ Tot plegat, que és molt interessant, ho deixarem per una altra ocasió.

1. Josep Sarrate i Forga i Josep Lluís Sarrate Boneu van iniciar un interessant treball no conclòs que sembla perdut.

Abans de la restauració

Abans és una paraula molt abstracta i l'hauréu d'acotar en el temps i en el contingut. Així doncs aquest apartat el subdividirem en diversos subapartats en què farem un breu recorregut per la història, destacant els artífexs materials de la construcció del temple i del claustre; ens referirem als mestres d'obra, "magister operis", als bisbes i als procuradors, i farem una breu ressenya sobre les pedreres que van aportar material per a la fàbrica. L'apartat també inclou algunes dates rellevants de les vicissituds viscudes i alguns interrogants i curiositats.

ELS "MAGISTER OPERIS"

El 22 de juliol (11 de les calendes)² de l'any 1203 és la data oficial del començament de la construcció del que ens ha arribat fins als nostres dies. La seu catedralícia s'inicià per la part nord del transsepte,³ per continuar per l'absis, les absidioles, el cimbori, les naus central i laterals i finalment el claustre i la torre. El temple es consagrà, tot i que no s'hauria acabat, l'any 1278. Com a dada curiosa, segons comenta i documenta Àngel Montlleó, les dues dates d'inici i consagració coincideixen amb el pas del cometa Halley.⁴ Recentment l'enginyer i divulgador científic de la ciència astronòmica Ramon Drudis i Mauri ha desmentit la possibilitat que aquesta coincidència fos feta a posta. Ell mateix ha estudiat amb profunditat la publicació de Montlleó a la revista *Ilerda Humanitats*. En el seu estudi en Ramon Drudis⁵ conclou entre altres que Pere de Coma era coneixedor de l'astrolabi però no de la seva utilització i en cap moment va pensar a dissenyar astronòmicament la construcció de la Seu, que no podia seguir l'orientació est-oest. Per tant, ens diu Drudis i cito textualment, "El Sol, en els equinoccis i solsticis no s'ajustava als eixos principals del Temple, per la qual cosa es va guiar per les possibilitats de l'emplaçament en funció de les que oferia l'orografia del

2. A la Catalunya medieval s'utilitzava el calendari romà.

3. Jacques Lacoste, *La cathédrale de Lérida le début de la sculpture*, 1979, pàg. 170-171.

4. Àngel Montlleó, "Simbolisme cosmològic a la planta de la Seu Vella de Lleida", *Ilerda Humanitats* núm. XLIX, 1991, pàg. 7-21, 5 làm. És un article força discutit per entesos en astronomia i amb poc rigor científic.

5. Molt agraïts a en Ramon Drudis i al fet que ens hagi atansat les conclusions del seu estudi que ens abstenim de fer públiques des d'aquest treball, ja que considerem que és a ell a qui pertoca fer-ho on i quan ho consideri oportú.

lloc”. Cal suposar, per altra banda, que la mesquita aljama existent va condicionar d’alguna manera el seu projecte, tenint en compte que la mesquita devia estar orientada a la Meca.

Pere de Coma (?-1220). “Petrus Decumba, Magister et fabricator”

Autor del projecte de la Seu Vella (temple) pel qual va ser contractat l’any 1193,⁶ va dissenyar un temple romànic de planta basilical. El seu projecte comprendria l’edifici catedralici que s’adossaria a l’antic *shan* de la mesquita. Deu anys més tard va iniciar-se la construcció sota la seva direcció. Testimoni tangible el tenim a la làpida extraviada durant anys, avui present en el mur presbiteral (fig. 1), en el lloc original de col·locació de la primera pedra.

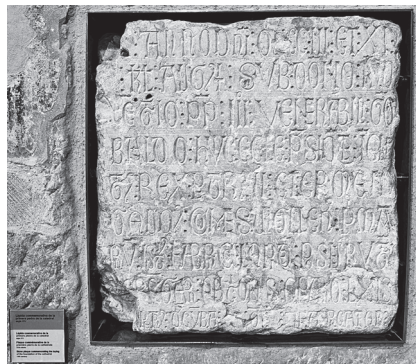

Fig. 1. Làpida commemorativa de la primera pedra.⁸

L’ANY DEL SENYOR 1203, A II DE LES CALENDES D’AGOST (22 DE JULIOL), ESSENT PAPA INNOCENCI III I PRESIDINT AQUESTA ESGLÉSIA EL VENERABLE GOMBAU; L’INCLIT REI PERE II I EL COMTE D’URGELL ERMENGOL POSAREN LA PRIMERA PEDRA D’AQUEST EDIFICI, ESSENT-HI PRESENT L’ENCARREGAT DE L’OBRA BERENGUER OBICIÓ. PERE DE COMA MESTRE I ARQUITECTE.⁷

Quan va morir, l’any 1220, estaven construïts els murs dels absis i del transsepte. És aleshores que apareixen els noms de Berenguer de Coma, possible fill o net, un tal Mateus i un nebot del mestre anomenat “*Petrus Ferrarius de Coma*”,⁹ continuadors de les obres de la seu catedralícia. Suposadament ho feren per les voltes del presbiteri, del transsepte i, un cop construïts els murs i pilars laterals, continuaren amb les voltes dels col·laterals,

6. Contracte de Pere çà Coma. Llibre verd, Lleida, Arxiu Capitular. La Seu Vella de Lleida. Caterina Argilés i Aluja.

7. UdL. Recorregut per l’epigrafia medieval de la Seu Vella.

8. L’actual làpida no és l’original, data del 1350. Francesc Fité, “La Seu Vella de Lleida”, *Arrels Cristianes*, volum II, Bisbat de Lleida, Pagès editors, pàg. 397.

9. Francesc Fité. “La Seu Vella de Lleida” ..., pàg. 405.

totes elles gòtiques de creueria sense clau de volta i les darreres ja amb claus de volta poc desenvolupades.¹⁰ L'any de la consagració, el 1278, la doctora Español ens deixa dit que probablement el cimbori encara no estava acabat ni les voltes d'alguns trams ni les de la nau; el professor Fité ho ratifica.

Entre les obres adjudicades a cadascú, hi ha unes certes apreciacions discordants entre Josep Lladonosa i Gabriel Alonso. Mentre que el primer els adjudica les construccions en part descrites en l'anterior apartat, el segon ho matisa en relació amb la façana dient que es tracta de la façana nord incloses les portalades del castell i el *lavacrum*, així com el coronament dels absis i el tancament de les voltes laterals de la porta principal.¹¹

Pere de Prenafeta (?-1286). "Petrus de Pennafreyta, Magister operis"

A mesura que va avançant la construcció del temple es comença a percebre una tendència cap al nou concepte com és el gòtic¹² amb l'aparició d'arcs apuntats, les voltes nervades, pròpies d'aquest estil, que en el nostre cas es manifesta en les voltes de les naus del temple i en les arcuacions del claustre de manera definitiva amb tota la seva esplendor, així com en els capitells i columnes a partir de l'ala SE i fins a les acaballes del claustre, ala SO, NO i en la porta dels Apòstols. El romànic, tot i això, de forma puntual ens anirà acompanyant, manifestant-se en alguns capitells dels contraforts del claustre, com anirem veient, i ens fixarà el procés constructiu cronològicament.

Els "Pennafreyta" van ser continuadors de la construcció del temple després de la nissaga dels Coma. Al primer, el mestre Pere de Penafreta, que ho era en el moment de la consagració,¹³ se li atribueix la torre llanterna o cimbori i el projecte inicial del claustre, que es va començar per la claraboia més oriental de l'ala septentrional (F-D, ala NO) de menors dimensions i

10. Francesc Fité. "La Seu Vella de Lleida"..., pàg. 411.

11. Gabriel Alonso García. *Los maestros de la Seu Vella de Lleida*, Lleida, IEI, 1976, pàg. 19.

12. El professor Fité ens deixa dit que tot i que no es pot confirmar del cert, possiblement foren els Prenafeta els introductors del gòtic a Lleida, ells vingueren a Lleida cridats pel rei per a fer-se càrrec dels mestratges del Castell del Rei.

13. Francesc Fité. *La Seu Vella de Lleida. La Catedral, els promotors, els artistes s. XIII a s. XV*. Direcció General del Patrimoni Cultural, Barcelona, 1991, pàg. 16.

diferent a la resta,¹⁴ també el cobriment de totes les voltes de creueria del temple. El seguiren en el mestratge el seu fill i net Ramon i Pere i Domènec, germà d'aquest últim. Al contrafort esquerre de la porta de les fonts i a una certa alçada, es troba la lauda sepulcral de Pere de Penafreta (fig. 2) que corrobora la seva intervenció.

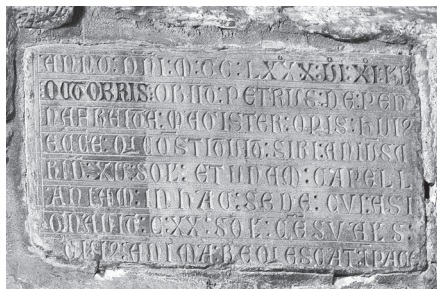

Fig. 2. Làpida funerària, Pere de Penafreta.

EL DIA 21 DE SETEMBRE DE L'ANY DEL SENYOR 1286, MORÍ PERE DE PENAFRETA, MESTRE DE L'OBRA D'AQUESTA ESGLÉSIA, EL QUAL CONSTITUÍ PER A ELL UN ANIVERSARI I 5 SOUS I UNA CAPELLANIA EN AQUESTA SEU, A LA QUAL ASSIGNÀ 120 SOUS CENSALS. LA SEVA ÀNIMA DESCANSI EN PAU¹⁵

Dins la saga dels Penafreta, el darrer Pere, net del primer, probablement mort l'any 1312, fou el continuador de les obres del claustre i responsable del nou projecte segurament amb claraboies de majors dimensions. El succeí el seu germà Domènec.¹⁶

De la construcció del claustre en aquesta època en tenim testimoni en algunes làpides que ens trobem en diversos indrets. Una és l'existent en el pilar cantoner de l'ala NO amb la NE mirant enfront de la porta de les fonts en la part baixa del sòcol, que data del 1300 (fig. 3). L'altra, la trobem en l'ala SE al peu del Ctf-5, en l'interior del pati. En aquest cas, està datada a la tardor de 1305 i correspon a Domènec Perula (fig. 4). Aquesta làpida ratifica la cronologia d'aquesta galeria, que devia estar en construcció.

De ben segur que, a l'igual que molts altres claustres, en el terra devia haver-hi làpides de personatges importants de l'època, però que compren-

14. Francesc Fité, "La Seu Vella de Lleida"..., pàg. 435. Recordem que el que nosaltres en diem finestral, tant el professor Fité com la doctora Español i molts altres ho anomenen claraboia.

15. Jesús Tarragona, "Inscripcions i làpides sepulcral a la Seu Vella de Lleida", *Ilerda Humanitats* núm. XL, 1979, pàg. 268.

16. Francesca Español. "La catedral de Lleida: arquitectura y escultura trecentista", *Actes congrés Seu Vella any 1991*, pàg. 185.

siblement no ens han arribat als nostres dies després de tot el que ha patit el conjunt monumental.

L'ANY DEL SENYOR DE 1300, EL 18 DE MAIG, MORÍ EL VENERABLE SENYOR GOMBAU DUBANS I DE CESSANONGE, DE LA DIÒCESI DE NARBONA, PROFESSOR MINIATRENSE D'AMB DÓS DRETS. LA SEVA ÀNIMA DESCANSI EN PAU.¹⁷

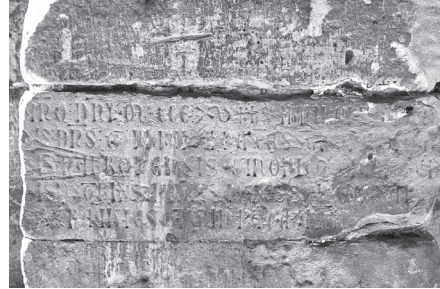

Fig. 3. Làpida funerària d'en Gombau Dubans.

EL 8 DE SETEMBRE DE 1305, MORÍ EN DOMÈNEC PERULA. LA SEVA ÀNIMA DESCANSI EN PAU. AMÉN.¹⁸

Fig. 4. Làpida funerària d'en Domènec Perula.

Els mestres Guillem d'Enill, Pere Piquer i Guillem Seguer

A la nissaga dels Penafreta els succeïren altres mestres d'obres que la doctora Francesca Español anomena i descriu en la seva ponència amb motiu del Congrés de la Seu Vella de l'any 1991. Guillem d'Enill en fou el primer, es té notícies de la seva mestria l'any 1330 i documents que el corroboren actiu els anys 1337 i 1338;¹⁹ en aquest darrer, en data 4 de juliol, consta una època del mestre Guillem a l'obrer Pere Sala per pedres destinades a una de les voltes del claustre,²⁰ per això se li atribueix els treballs de l'ala NE del claustre. El següent mestre d'obres fou Pere Piquer, sobre el qual existeixen documents acreditatius de la seva intervenció entre

17. Mossèn Jesús Tarragona, *Ilerda Humanitats*, núm. XL, pàg. 252.

18. Mossèn Jesús Tarragona, *Ilerda Humanitats*, núm. XL, pàg. 252.

19. Francesca Español així ens ho deixa dit en la ponència, amb motiu del Congrés de la Seu Vella de 1991, pàg. 186, quan es refereix a informació d'en J. Trechs.

20. Ídem, apèndixs 17 i 18, pàg. 207.

els anys 1340 i 1345.²¹ Hi ha un document de data 19 de desembre de 1339²² que assenyala la seva intervenció en les obres del claustre, i de la capella Colom. A aquest darrer el va substituir el mestre Guillem Seguer probablement entre 1348-1350 i el possible fill que el succeí el 1356, l'any que se'l documenta; les despulles de Guillem consten en una làpida situada sortint al claustre per la porta de les Fonts a dalt a l'esquerra, on es traslladaren el 28 d'agost de 1371,²³ actualment desapareguda. La doctora Francesca Español, gran coneixedora de la figura i obra de Guillem Seguer, ens deixa dit²⁴ que durant el seu mestratge es va concloure quasi totalment el claustre i la primera part de la porta dels Apòstols.

Jaume Cascalls (1310?-1378) i Bartomeu de Robió

Fill de Berga, ciutat on també va morir, consta en els llibres d'obra com a mestre de la Seu Vella el 1361. Residí a Lleida entre els anys 1359 i 1364 i oficialment s'ha considerat el successor de Guillem Seguer, si bé la doctora Español anteposa Cascalls, com a successor de Guillem Seguer, als mestres Pere Seguer i Bartomeu de Robió,²⁵ que va compartir mestria amb Jaume Cascalls. Cascalls va ser el director dels treballs de la porta dels Apòstols, mentre que Robió ho fou del retaule major d'alabastre policromat, entre els anys 1360-1363, a més a més es considera el "magister operis" de la Seu catedralícia d'aquell moment i qui ocupà el càrrec probablement fins el 1378.²⁶ Cascalls treballava per al rei a Poblet i puntualment assumí l'en-càrrec de Lleida.

Guillem Solivella

D'origen lleidatà i gendre de Jaume Cascalls, el va succeir en la mestria de la Seu Vella l'any 1378 durant un període que s'allarga probablement

21. La doctora F. Español ens ho acredita en els apèndixs 21, 23 i 24 de la seva ponència amb motiu del Congrés de la Seu Vella de 1991.

22. Francesc Fité. "La Seu Vella de Lleida"..., pàg. 440.

23. Mossèn Jesús Tarragona, *Ilerda Humanitats*, núm. XL, pàg. 311.

24. Francesca Español, ponència Congrés Seu Vella de Lleida 1991, pàg. 187.

25. Francesca Español, ponència Congrés Seu Vella de Lleida 1991, pàg. 188-189.

26. Francesc Fité. "La Seu Vella de Lleida"..., pàg. 430.

fins al 1404.²⁷ D'aquest darrer destaca la importància de la culminació de la torre de les campanes, la col·locació del rellotge i obres en el claustre, així com bona part de les escultures de la porta dels Apòstols que al cap de poc temps el Capítol va decidir renovar. Fou també el mestre d'obres de la capella Requesens o de l'Epifania (1391-1399).²⁸ El mestre Solivella, segons Gabriel Alonso,²⁹ comença a esculpir diverses imatges d'apòstols i la de la Mare de Déu (antecessora de la del Blau) per a ser col·locada en el brancal de la portalada dels Apòstols. Més endavant serà substituïda per la Verge del Blau.

Charles Gauter de Rouen-Carlí (1378-1448?)

Conegut també com a mestre Carlí es feu càrrec de les obres després de Solivella, entre els anys 1410 i 1427, i destaquen entre elles el tancament de la torre. Durant el seu mestratge es fongué en el mateix claustre, el mes l'abril de 1418, la campana Silvestra, coneguda també com "Eulàlia grossa",³⁰ de 2,80 m de diàmetre i 7.330 kg de pes. Es va haver d'obrir un dels finestrals de la torre per poder-la col·locar.³¹ Per cert, amb relació a les campanes horàries hi ha una ponència força interessant de José I. Padilla Lapuente³² que val la pena llegir-la.

El mestre Carlí també fou mestre d'obres de la catedral de Barcelona, de la qual va projectar la portada de la façana actual el 1408, que el nostre besavi August Font i Carreras³³ va erigir a finals del segle XIX.

Altres mestres

A mitjans del segle XV continuen havent-hi mestres d'obra a la Seu Vella, que, al marge de la seva indiscutible importància, enumerarem de

27. Francesca Español, ponència Congrés Seu Vella de Lleida 1991, pàg. 190.

28. Francesc Fité. "La Seu Vella de Lleida"..., pàg. 434.

29. Gabriel Alonso García, "Los Maestros de la Seu Vella de Lleida y sus colaboradores", 1976, pàg. 54.

30. Vicenç Alfonso, *Arrels Cristianes*, Bisbat de Lleida, Pagès editors, volum II, pàg. 377.

31. Ídem, pàg. 85.

32. José I. Padilla, ponència Congrés Seu Vella de Lleida 1991, pàg. 159 i següents.

33. Arquitecte, nascut a Barcelona (1846-1924), fou catedràtic de l'escola d'arquitectura, acadèmic de Belles Arts de Barcelona. Autor de prestigiosos projectes entre els quals destaquen la façana i el cimbori de la catedral de Barcelona, catedral de Girona i Tarragona, Pilar de Saragossa i un llarguíssim etc.

manera més ràpida per no ser de tanta rellevància pel treball que ens ocupa. Aquests són el mestre Rotllí Gautier, Marc Safont i Jordi Safont (àlies Niba).³⁴ Aquest darrer, “magister operis Sedis Ilerdensis”, esclau de Marc Safont, va esculpir diverses estàtues de la porta dels Apòstols i del timpà i va ser l'autor de la Verge del Blau, amb el seu deixeble Bertran de la Borda, d'on sorgeix la llegenda coneguda del “Blau”. I així seguiren passant un rere altre els diversos mestres d'obra, cadascú amb la seva empremta i rellevància en la fàbrica i l'ornamentació de la Seu Vella. En total segons Gabriel Alonso foren trenta els mestres d'obra que hi intervingueren³⁵ fins la fatídica data de 29 de novembre de 1707 quan Felip V va impedir l'entrada dels canonges a la Seu Vella³⁶ i va esdevenir caserna militar.

ELS BISBES I CANONGES

Tot i que pugui semblar que s'aparta d'aquest context en què ens trobem, no és així ja que aquestes dues figures són de vital importància, tant en els “tempus” de construcció com en el seu finançament i en la presa de decisions. Podríem dir que el bisbe i el Capítol que conformen els canonges adopten el perfil dels promotors i per tant són de transcendental importància. El mestre d'obra és el projectista i executor de la fàbrica però el promotor és qui té la idea, l'encarrega i la finança i el cas de la Seu Vella no n'és una excepció. Quan s'allibera la ciutat el 1149 passen cinquanta anys més abans no es planteja la construcció d'una seu digna de l'esperit religiós de l'època. Mentrestant el que sí que es fa és consagrar la mesquita situada a la roca mitjana per poder oficiar cultes religiosos, és a dir, es converteix en catedral adaptant els seus espais.

En aquells moments el Cister, que té com a norma fonamental l'austeritat, inicia la construcció de diversos monestirs. Santes Creus (segles XII-XIII), amb una arquitectura de transició del romànic al gòtic. Poblet (segles XII-XV), on hi trobem romànic i gòtic, tot i que també l'estil renaixentista i fins i tot barroc. Vallbona de les Monges (segles XII-XIV) és, així mateix, un clar exemple de transició del romànic al gòtic. Aquesta transició es fa

34. Marc Safont fou arquitecte i Jordi Niba (Jordi Safont) exesclau del primer. Carmen Berlabé. *Arrels Cristianes*, Bisbat de Lleida, Pagès editors, volum II, pàg. 675.

35. Gabriel Alonso García, “Los Maestros de la Seu Vella de Lleida”, pàg. 393.

36. Ídem, pàg. 365.

introduint elements gòtics en les fàbriques encara romàniques, com l'arc apuntat i la volta de creueria. Tots tres monestirs cistercencs són concebuts per a la pregària i el recolliment i neixen en la primera meitat del segle XII, a diferència de la nostra Seu Vella que neix, com a idea, sota el mandat del bisbe Gombau de Camporrells que és qui encarrega el projecte, com ja hem vist abans, al mestre Pere de Coma el 1193. La fàbrica es comença a principis del segle XIII (22 de juliol de 1203) i, a pesar que el romànic ja està en decadència, el mestre planteja una seu catedralícia de planta basilical inspirada en aquest estil que podem definir com a estil 1200. Si els tres monestirs, dèiem, varen estar concebuts per a la pregària i el recolliment al mig del camp i lluny del món mundà, la nostra Seu neix dalt d'un turó amb una ciutat als peus envoltant-la, i tal vegada amb una vocació de lluïment i enaltiment del fet religiós com a estatus de poder. Èpoques idèntiques però diferents maneres de viure i entendre l'espiritualitat, sens dubte.

En el període de la fàbrica del temple 1203-1278 a més de les dos nissagues de mestres d'obra dels Coma i Penafreta, hi van passar set bisbes,³⁷ uns de curta durada però altres de llarg mandat i cadascun amb la idea de deixar la seva empremta. Si Camporrells es distingeix per posar la primera pedra, Pere d'Albalat (1236-1238) ho fa per destinar la dècima part dels fruits de la pabordia a l'obra³⁸ i Guillem de Montcada (1257-1282) destaca per consagrar el temple el 31 d'octubre de 1278.

Però també hi va haver altres bisbes que tingueren la seva importància en la construcció del claustre com és el cas del bisbe Ponç d'Aguilaniu (1308-1313) al qual l'any 1310 Jaume II concedeix de la pedrera de Gardeny 6.000 pedres "somadals"³⁹ per iniciar les obres del claustre. El bisbe Ponç de Vilamur (1322-1324), per altra banda, va adoptar mesures molt determinants per accelerar les obres del claustre,⁴⁰ concretament va retirar 70.000 lliures jaqueses de la sagristia, a la vegada que va decidir vendre alguns béns propis i del bisbat per impulsar les obres⁴¹ del claustre i el campanar que es trobaven mig paralizades.

37. Gabriel Alonso García. "Los Maestros de la Seu Vella y sus colaboradores", pàg. 389.

38. Francesca Español. *La Seu Vella de Lleida. La Catedral, els promotors, els artistes s. XIII a s. XV*, 1991, pàg. 78.

39. Ramiro Viola, "Història i Episcopologi". <bisbatlleida.org>.

40. Francesca Español. *La Seu Vella de Lleida...*, pàg. 78.

41. Ramiro Viola, "Història i Episcopologi", <bisbatlleida.org>.

Aquest estudi va ser guardonat als Premis Seu Vella 2021 en la categoria de “Recerca Històrica” Premi Mossèn Jesús Tarragona, promogut i atorgat per l'Associació Amics de la Seu Vella. El jurat estava integrat per personalitats del món de la Història.

Amb la col·laboració de:

© del text: Josep Maria Font i Oncins, 2024
© del pròleg: Francesc Fité i Llevot, 2024
© de les fotografies: els seus autors i arxius corresponents, 2024
© del text de la contracoberta: Joan-Ramon González Pérez, 2024
© de la nota biogràfica de l'autor: Paco Castillo López, 2024
Fotografia de la coberta: Josep Maria Font i Oncins

© d'aquesta edició: Pagès editors, S L, 2024
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat

Primera edició: març de 2024
ISBN: 978-84-1303-535-2
DL: L 172-2024

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat

Fotografies:
Arxius de l'autor.
Institut d'Estudis Ilerdencs. Servei d'Audiovisuals.

Plànols i documents:
Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu, Generalitat Valenciana.
Arxiu Històric de Lleida.
Biblioteca pública Institut d'Estudis Ilerdencs.
Arxiu Municipal de Lleida.
Arxiu Diocesà de Lleida.

◀ imprès a lleida ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.